

CLARC 2018

International Linguistics Conference

PERSPECTIVES ON LINGUISTIC DIVERSITY

June 8 – 10, 2018

Faculty of Humanities and Social Sciences

University of Rijeka

Rijeka, Croatia

Preconference events

June 7, 2018

cji.uniri.hr/clarc2018

PANEL 6:
LINGUISTIC DIVERSITY AND LINGUISTIC GEOGRAPHY |
JEZIČNA RAZNOLIKOST I JEZIČNA GEOGRAFIJA

Panel leader | Voditeljica panela
Silvana Vranić, University of Rijeka

Linguistic diversity is inherent to linguistic geography (geolinguistics, dialect geography, also termed as areal linguistics in some literature, for which some authors believe that it is just a simplified linguistic geography schematized in line with the teachings of Neogrammarians). From its very beginnings, thanks to its founder J. Gilliéron and his idea to collect the data for a linguistic atlas of France, linguistic geography has focused on the distribution of linguistic phenomena in a particular area. Its task is to show, but also to analyze, the development of detected changes and to depict isoglosses on maps and in linguistic atlases, which enables us to track the migrations of the population and inter-language and inter-dialect relations in a particular area. However, contemporary linguistic geography should adapt its goals and methods (Brozović Rončević and Štokov 2017) to go beyond mapping and catch pace with the computer technology – researchers should aim at producing interactive on-line maps accompanied by sound recordings, transcripts, etc., which would be available to end-users. The goal of this panel is to see how the methods of linguistic geography can shed light on how linguistic diversity is reflected in the data collected primarily for the Slavic Linguistic Atlas (OLA) (project headed by the International Commission OLA founded in 1958 by the International Slavic Committee) and the European Linguistic Atlas (ALE), the most comprehensive international linguistic project, which was founded in 1970, despite much earlier announcements, and related to this, in the data collected for various national and regional linguistic atlases. The panel is motivated by the wish to present the results and perspectives with respect to presenting and analyzing linguistic diversity within the framework of these projects and by the wish to warn about the need for research of a greater number of dialectal points, because only detailed grids created by linguists for individual languages will enable the creation of faithful representations of linguistic diversity within particular languages and relations between various languages. Naturally, during this process, we have to detect various issues related to the interpretation of archival dialectal materials, that is, we have to take into account the issues involved in the process of standardising the transcripts, linguistic symbols and fonts, the format of comments, etc., all of which would enable us to create a standardised method for notation and comparison. In addition to this, we will try to warn about the possibilities, issues and limitations of linguistic geography in concrete domains of diachronic and synchronic linguistic research, e.g. historic phonology, lexicology, phraseology, anthroponomastic research, dialectal maps and the need for linking linguistic geography to digital humanities.

Lingvističkoj je geografiji (geolingvistici, dijalektnoj geografiji, a u dijelu literature nazivanoj i arealnom lingvistikom, koju dio autora drži samo pojednostavljenom lingvističkom geografijom shematiziranom u duhu mladogramatičarske škole) imanentna jezična raznolikost. Lingvistička geografija, naime, od svojih početaka, zahvaljujući začetniku J. Gilliéronu i ideji prikupljanja podataka za jezični atlas Francuske, u fokusu ima rasprostiranje jezičnih pojava na određenom području. Zadatak joj je prikazati, ali i analizirati razvoj zapaženih mijena i prikazati izoglose na kartama i jezičnim atlasima zahvaljujući čemu se mogu pratiti migracije stanovništva, međujezični i međudijalektni suodnosi na određenom području. No, suvremena bi lingvistička geografija svojim ciljevima i metodologijom (Brozović Rončević i Štokov 2017), trebala bi ići dalje od kartografiranja, ukorak s informatičkom tehnologijom i istraživači bi trebali izrađivati interaktivne mrežne zemljovide sa zvučnim zapisima, transkripcijom zapisa i sl. koje bi bile dostupne korisniku.

Cilj je ovoga panela osvijetliti kako se jezična raznolikost zahvaljujući metodi lingvističke geografije odražava na podacima prikupljenim u prvom redu u okviru Općeslavenskoga lingvističkog atlasa (OLA), Povjerenstvo kojega je osnovano 1958. pri Međunarodnom komitetu slavista, i Europskoga lingvističkog atlasa (ALE), najopširnijega međunarodnoga lingvističkog projekta, uz raniju najavu utemeljenog tek 1970. godine, a povezano s njima i u okviru nacionalnih te regionalnih jezičnih atlasa. Panel je motiviran željom da se prikažu dosezi i perspektive u prikazu i analizi jezične raznolikosti u okviru tih projekata i upozori na potrebu istraživanja većega broja punktova jer je jedino rasterom koji će postaviti jezikoslovci pojedinoga jezika moguće i prikazati vjernu sliku raznolikosti unutar jednoga jezika, ali i suodnosa jednih jezika s drugima. Pritom, dakako, treba detektirati probleme u interpretaciji arhivskoga narječnoga gradiva, odnosno uzeti u obzir ujednačavanje transkripcije, lingvističkih simbola i fonta, bilježenja komentara i sl., što bi omogućilo ujednačen zapis i usporedbu. Usto, nastojat će se upozoriti na mogućnosti, probleme i ograničenja lingvističke geografije u konkretnim područjima dijakronijskih i sinkronijskih jezičnih istraživanja, npr. povijesne fonologije, leksikologije, frazeologije, antroponomastičkih istraživanja, prikaza dijalektnih karata i na neophodnost povezanosti lingvističke geografije s digitalnom humanistikom.

Brozović, Dunja

Sveučilište u Zadru
dbrozovic@unizd.hr

Europski jezični atlas (ALE) i promicanje jezične raznolikosti

U radu će se na primjeru onomasiološke i semasiološke analize leksičke građe prikupljene za Atlas Linguarum Europae (ALE) za teme ALE — Q1 215 tombeaux / grave 'grob' i ALE — Q1 216 cemetière / graveyard 'groblje' prikazati relevantnost geolingvističkih istraživanja za promicanje jezične raznolikosti na području Europe. Međunarodni projekt ALE utemeljen je davne 1970. pod okriljem UNESCO-a, i danas je još uvijek najopsežniji europski lingvistički projekt u kojem aktivno sudjeluju predstavnici većine europskih zemalja. Istraživanja za ALE, za razliku od OLA, HJA i većine nacionalnih jezičnih atlasa na europskome području, temelje se na analizi isključivo leksičke razine. Jezična građa ALE obuhvaća građu svih jezičnih porodica koje se govore u Europi, indoeuropske, semitske, uralske, altajske, turkijske te građu kavkaskih jezika i baskijskoga, prikupljena je za područje čitave Europe i dijela Euroazije na ukupno 2626 punktova, plus 4 neubicirana romska punkta. Analiza i kartografski prikaz tako kompleksnoga leksičkog materijala omogućuje nam zoran uvid u povijesne veze među pojedinim europskim jezicima, međusobne utjecaje i smjerove jezičnih posuđivanja. Na žalost, mreža punktova koja je prihvaćena za ALE projekt slijedila je uglavnom već postignute dosege nacionalnih geolingvističkih istraživanja u pojedinim europskim zemljama te je gustoća te mreže, gledajući prostor čitave Europe nedovoljno ujednačena, što neprijeporno umanjuje vrijednost zaključaka koji se iščitavaju iz obrađenih jezičnih zemljovida. S obzirom na to da su slavenske zemlje rad na jezičnim atlasima započinjale u doba kad je većina romanskih, germanskih, ali i uralskih zemalja prikupljanje građe već zgotovila, mreža slavenskih punktova znatno je slabije gustoće. Na hrvatskome, jezično kompleksnom području mreža od ukupno 13 punktova u Hrvatskoj, dva hrvatska u BiH i 4 u dijaspori nikako ne može vjerno oslikati jezičnu raznolikost hrvatskoga prostora. Stoga će se u radu usporediti podatci za karte „grob“ i „groblje“ koji se obrađuju za ALE s podacima etnojezičnoga atlasa za otprilike 150 punktova s područja čitave Hrvatske.

Goran Filipi

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
gfilipi@unipu.hr

Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora (LAIČaG)

Lingvistički atlas istarskih čakavskih govora (LAIČAG) nastavak je projekta *Atlas Linguarum Histriae et Liburniae (Lingvistički atlas Istre i Kvarnera)* koji smo bili započeli s kolegama s Visoke škole za prevoditelje i tumače Sveučilišta u Trstu, no suradnja je prekinuta ubrzo nakon objavljivanja *Istriotskog lingvističkog atlasa (ILA)* potpisanih 1998. U tršćanskoj su ekipi bili prof. Franco Crevatin (voditelj), prof. dr. Rada Cossutta, prof. Luciano Rocchi i prof. Marcello Marinucci, dok su s naše strane rad na projektu započeli prof. dr. Goran Filipi (voditelj), izv. prof. dr. Barbara Buršić Giudici, mr. Srđa Orbančić i doc. dr. Robert Blagoni. Navedeni su zajednički utvrdili mrežu, izradili upitnik i definirali grafiju kojom će se vršiti zapisivanja (korišteno je manje-više znakovlje međuredne fonetske transkripcije s nekoliko grafema za specifične glasove našega područja). Nakon prekida suradnje s poslom na Atlasu nastavili su samo potpisani (navedeni kolege iz Pule u međuvremenu su usmjerili svoj znanstveni interes na druga područja) kojima se nešto kasnije pridružio dr. Valter Milovan koji sve do današnjega dana vrlo uspješno obavlja poslove izvršnoga tajnika.

Prikupljanje građe započeli smo početkom devedesetih godina prošloga stoljeća i završili prošle godine. Građa je prikupljena u okviru završnih, diplomskih, magistarskih i doktorskih radova i trenutno je u fazi temeljita redigirana i dopunjavanja terenskim i kabinetskim radom obaju autora prije slanja na recenzije.

Temelj su upitnika uglavnom u potpunosti ili djelomice objavljeni jezikoslovni atlasi za romanska i slavenska jezična područja. Upitnik ima 1898 pitanja raspoređenih u četrnaest semantičkih skupina, uz dvanaest podskupina, koje pokrivaju manje-više sve relevantne situacije u životu jedne jezične zajednice. Sastavljači upitnika imali su u vidu sve karakteristike područja:

1. Vremenske prilike
2. Geomorfologija
3. Običaji i institucije
4. Tijelo i osjetila
5. Opažaji i utisci
6. Vrijeme i kalendar
7. Život, brak i obitelj
8. Dom i posjed
9. Odjeća i pribor
10. Hrana i piće
11. Životinje
 - a) sisavci, gmazovi i vodozemci
 - b) ptice
 - c) kukci

12. Poljodjelstvo:

- a) radovi i oruđa
- b) vinogradarstvo
- c) uzgoj životinja
- d) pčelarstvo
- e) maslinarstvo
- f) voćarstvo
- g) uzgoj povrća

13. Samoniklo bilje:

- a) stabla i grmlje
- b) raslinje

14. Gljive

Lingvistic Atlas of čakavian speeches in Istra

Lingvistic Atlas of čakavian speeches in Istra is a continuation of the project called *Atlas Linguarum Histriae et Liburniae (Linguistic Atlas of Istria and Kvarner)* that we started with colleagues from the High School for translators and interpreters, which is part of the University of Trieste. However, our cooperation was terminated shortly after *Istriotic Linguistic Atlas (ILA)* was published in 1998. Members of the team from Trieste were prof. Franco Crevatin (leader), prof. Rada Cossuta, PhD, prof. Luciano Rocchi and prof. Marcello Marinucci, while members of our team were prof. Goran Filipi, PhD (leader), prof. Barbara Buršić Giudici, PhD, Srđa Orbančić, MA and prof. Robert Blagoni, PhD. Together, they established network, created a questionnaire and defined graphy that was used to make writings (they mainly used insignia of row phonetic transcription with several gra-phemes for specific sonants of our area). After our cooperation was terminated, only the undersigned continued to work on Atlas (aforementioned colleagues from Pula focused their scientific interest on other areas in the meantime). They were later joined by PhD Valter Milovan who to this day very successfully works as an executive secretary.

We started collecting materials in 1994 and finished last year. Materials were collected as part of theses and master's theses and were later thoroughly redacted and supplemented with field and cabinet research by both authors.

Basis of the questionnaire are mostly completely or partially published linguistic atlases for Romanic and Slavic linguistic areas. Questionnaire consists of 1898 questions divided in fourteen semantic groups, with twelve subgroups, that cover almost all relevant situations in the life of one linguistic community. Questionnaire builders had in mind all characteristics of areas:

1. Weather
2. Geomorphology
3. Customs and institutions
4. Body and senses
5. Perceptions and impressions
6. Time and calendar
7. Life, marriage and family

8. Home and property
9. Clothes and accessories
10. Food and drinks
11. Animals
 - a) Mammals, reptiles and amphibians
 - b) Birds
 - c) Insects
12. Agriculture
 - a) Works and tools
 - b) Viticulture
 - c) Farming
 - d) Beekeeping
 - e) Olive-growing
 - f) Pomiculture
 - g) Olericulture
13. Wild plants
 - a) Trees and bushes
 - b) Vegetation
14. Mushrooms

Francić, Anđela

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
afrancic@ffzg.hr

Geolingvistika i antroponomastička istraživanja

Hrvatska je antroponimija odrazom povijesnih i političkih te s njima povezanih etničkih previranja koja su obilježila hrvatsku prošlost. Uz pretkaziv dominantan – idioglotni tronarječni – jezični biljeg hrvatskoga prezimenskog sustava, njegovom su prepoznatljivom značajkom i aloglotni (ponajprije njemački, mađarski, talijanski i turski) jezični elementi. Pritom napominjemo da valja razlikovati strana prezimena (koja su u hrvatski prezimenik ušla već oblikovana kao službene antroponimijske jedinice kojima su se imenovali strani doseljenici) od hrvatskih prezimena (nastalih od posuđenih i hrvatskomu jeziku prilagođenih imena i apelativa koji su u vrijeme oblikovanja prezimena, zajedno s aloglotnim apelativima i imenima, sudjelovali u prezimenskim tvorbama. Neke od tih posuđenica i danas su sastavnicom leksičkoga sustava hrvatskih mjesnih govora te, u manjoj mjeri, hrvatskoga standardnog jezika. Prostorni razmještaj prezimena s aloglotnim elementima uglavnom slijedi utjecajne sfere jezika s kojima su hrvatski jezik i njegovi govornici (dragovoljno ili prisilno) u prošlosti dolazili u doticaj. U radu će se prikazati razmještaj na idioglotnim apelativnim leksemima temeljenih i onimizacijom tvorenih prezimena nastalih od naziva zanimanja (npr. Kajač, Švelec) i njima po doprezimenskoj semantici ekvivalentnih inačica aloglotnoga podrijetla (npr. Žnidar, Sabol, Sartori, Terzija). Predmetom prikaza bit će i sufiksalsnom tvorbom od istih osnova nastali prezimenski likovi (npr. Krajačec, Krajačić; Švelić; Žnidarec, Sabolek, Terzić), pri čemu će se osobita pozornost posvetiti razmještaju dijalektnim značajkama obilježenih prezimenskih sufikasa koji sudjeluju u tvorbi tih prezimena pokazujući (ne)poklapanje s prostiranjem hrvatskih narječja.

Pretpostavljeni „idealni“ razmještaj prezimena s aloglotnim i dijalektnim značajkama bit će narušen migracijskim i drugim kretanjima – prezimena su, naime, selilački (pomičljivi) spomenici koji, prateći seobne putove svojih nositelja, kadšto uđu u „tuđi prostor“ unoseći „pomutnju“ u postojeći (jezičnom i izvanjezičnom logikom oblikovan) prezimenski sustav. Usporedbom zasvjedočenosti odabranih prezimena za popisa stanovništva 1948. (izvor: Leksik prezimena SR Hrvatske) i za popisa provedenoga 2001. (izvor: Hrvatski prezimenik : Pučanstvo Republike Hrvatske na početku 21. stoljeća), pokazat će se odslik pojedinačnih i skupnih preseljenja na prezimensku sliku dijelova hrvatskoga prostora.

Kenda-Jež, Karmen

Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU v Ljubljani
karmenkendajez@gmail.com

Jezikovna raznolikost in tradicionalna jezikovna geografija: vokalizem v Slovanskem lingvističnem atlasu (OLA)

Nakon više od četiri desetljeća djelovanja fonetsko-gramatičke sekcije projekta Slavenski lingvistički atlas (OLA) u bliskoj će budućnosti biti dovršena prva serija od devet svezaka posvećena slavenskom vokalizmu (1988-). Razdoblje pripreme za mapiranje odraza praslavenskih vokala proteklo je u svjetlu provedbe osnovnoga jezičnogeografskoga cilja OLA – povezivanja povijesnojezičnoga razvoja i sinkronijsko-tipološkoga prikaza jezičnih podataka – kao i u formiranju glavnih alata za fonetske i fonološke analize dijalektalnoga materijala cjelokupnoga područja slavenskih jezika. U 60-im i 70-ih godinama prošloga stoljeća stvorena je jedinstvena fonetska transkripcija (Brozović 1971), sastavljen je plan (nažalost nije do kraja realiziran) za izradu fonoloških opisa govora, formiran je model za izradu znakovno-izoglosnih karata, usustavljen je skup znakova za mapiranje odraza vokala i njihovih prozodijskih značajki, propisana je struktura komentara. Nasuprot svescima leksičke serije (u kojima se npr. može pratiti razvoj kartografskoga prikaza i drugačijih redakcijskih pristupa u odabiru materijala za sintetsko prikazivanje pojava na skupnim kartama), radi usporedivosti djelomičnih rezultata analiza vokalskoga materijala za kartografski prikaz, unatoč različitim redakcijskim odborima, gotovo je bez iznimke strogo podređena ishodišnim načelima, formiranim početkom osamdesetih godina prošloga stoljeća za pripreme objavljivanja prvih svezaka serije (Refleksy * ě, 1988; Refleksy *ę, 1990). Upute za sastavljanje fonetskih karata objavljene su u prvoj polovici 80-ih godina (Kalnyn 1984) i do kraja desetljeća dopunjene detaljnim napucima za zapise tadašnje jugoslavenske OLA komisije, koja se je pripremala za izdavanje triju fonetskih svezaka. Budući da otada nije bilo bitnih promjena, barem se na prvi pogled čini da se utvrđena shematičnost prikaza oduprla svim promjenama koje bi značile metodološko ili interpretativno ažuriranje jezičnogeografskoga pristupa jezičnim podacima. Međutim, sitni pomaci, kao što su načela mapiranja zemljovida, (ne)poštivanje književnojezičnih opisa u mapiranju, napuštanje prikaza zone stabiliziranoga naglaska i napuštanje znaka za nefonetske odraze vokala (Kenda-Jež 2012), pokazuju postupno uklanjanje svih ograničenja prikaza sinkronijskoga stanja u narječju. Rezultat promjena vidljiv je usporede li se teorijski pojmovi pojedinih svezaka, posebna obilježja jezičnogeografskog prikaza i tumačenja rezultata s rezultatima prethodnih analiza (npr. Vidoeski – Topolinjska 2006). Pored toga, pokušat će se smjestiti jezičnogeografski tretman slavenskoga vokalizma unutar razvojnoga pravca suvremene jezične geografije i geolingvistike.

Lončarić, Mijo

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
mijo.loncaric@gmail.com

Prilog geolingvističkim istraživanjima hrvatskoga jezika (s posebnim osvrtom na Općeslavenski lingvistički atlas i Hrvatski lingvistički atlas)

U radu će se predstaviti geografski podatci o hrvatskom jeziku prije primjene metode lingvističke / dijalektološke geografije, a zatim istraživanja hrvatskoga jezika metodom lingvističke geografije. Hrvatski jezik istraživani je u okviru višejezičnih atlasa: Mediteranskoga atlasa (za koji je istraživanje prekinuto), Općeslavenskoga lingvističkog atlasa (OLA), Europskoga lingvističkog atlasa (Atlas linguarum Europae – ALE) i atlasa srednjojužnoslavenskih jezika (Srpsko-hrvatski dijalektološki atlas, koji je napušten). Hrvatski govori u Bosni i Hercegovini istraženi su za Bosansko-hercegovački dijalektološki atlas. Tri projekta (OLA, ALE i nacionalni atlas) objedinjena su u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti kao projekt Lingvistička geografija. Nacionalni Hrvatski jezični atlas (HJA) 1996. preuzima Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. U prvoj fazi izrade HJA trebao je biti izrađen atlas hrvatskoga jezika, i to s punktovima u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini te dijaspori (oko 410 punktova). U drugoj fazi trebao je obuhvatiti i jezike manjina u Hrvatskoj.

Projekt je Država formalno prihvatila kao jedan od prioriteta znanstvenoistraživačkoga istraživanja, ali nije ga poduprla dovoljnim sredstvima za terensko istraživanje. Zbog toga se prišlo izradi fonoloških opisa čakavskih punktova, koji su gotovo svi bili istraženi, i pripremi za tisak. S obzirom na to da je projekt u Institutu zamro, u radu se predlaže da se pri Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti obnovi projekt Lingvistička geografija, s tri dijela: OLA, ALE i HJA. Valja razmotriti moderniziranje koncepcije nacionalnoga atlasa i primjenu novijih metoda, primjerice metoda i karata strukturalne lingvističke geografije (inventarne, genetske, komparativne...) te dijalektometrijskih metoda, dvodimenzionalnih i trodimenzionalnih. Budući da do sada nije predviđen svezak Fonetsko-gramatičkoga niza Općeslavenskoga lingvističkog atlasa za prozodiju, u ovom će se radu predstaviti spomenute metode na primjeru akcentuacije. Izradit će se karta prozodijskih sustava punktova OLA za južnoslavenske jezike koji su obuhvaćeni u knjizi Fonološki opisi srpskohrvatskih-hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom (Sarajevo 1981), pri čemu je posebno važno stanje u hrvatskom jeziku zbog specifičnosti i raznolikosti sustava. Prikazat će se inventar i distribucija prozodema u okviru riječi (Wortakzent). S obzirom na to da u punktovima OLA nisu obuhvaćeni svi poznati suprasegmentni sustavi u hrvatskom jeziku, za govore s takvim sustavima poslužit će građa prikupljena za Hrvatski jezični atlas. Izložiti će se i novije spoznaje o sustavima nekih punktova OLA.

Menac-Mihalić, Mira

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
mmenac@ffzg.hr

Geolingvistika i frazeologija

U radu se promatra mogućnost geolingvističkog pristupa dijalektnoj frazeologiji. Kao glavni problem ističe se neujednačena istraženost na terenu. Da bi se izradile pouzdane i potpunije frazeološke karte, trebalo bi timskim radom ciljano istraživati na terenu da neka područja ne ostanu potpuno nepokrivena. Na kartama se pokazuje mogućnost prikazivanja rasprostranjenosti na primjerima frazema držati se (stajati) kao mila Gera ('nepomično [stajati, držati se i sl.]') i viriti kao miš (mišek) iz posija (mekinja, melje...) ('viriti odnekud (uglavnom se odnosi na dijete kad viri ispod pokrivača') – koji su potvrđeni uglavnom samo u štokavskim i kajkavskim govorima. Na temelju frazema kaj bu Marko ime komu ('jako istući koga') pokazuje se kako osobno ime, koje je inače obično sastavnica lokalizama, može biti karakteristično i za šire područje. Uz označavanje njihove potvrđenosti na terenu, pokazuje se i diferenciranost frazema u hrvatskim govorima na različitim jezičnim razinama. Razmatra se što bi bilo dobro uzeti u obzir da bi se što zornije prikazale frazemske inačice. Za primjer izrade karte o fonološkim frazemskim inačicama uzima se frazem ima (ne fali) i (ni) ptičjega mlijeka ('ima svega'), gdje se kartografira stanje na terenu s obzirom na suglasnički skup pt (> pt/t/ft/ht) i na refleks jata (i/e/ę/je/ej...). Za primjer karte o morfološkim inačicama uzima se frazem prošla baba s kolačima ('prekasno je za što, propala je stvar, propuštena je prilika'), gdje se, osim rasprostranjenosti samoga frazema, kartografira kako u njemu na terenu glasi instrumental množine imenice kolač (-i/-mi/-ima...). Za primjer karte o leksičkim inačicama uzimaju se frazemi začepiti usta/zaprti lampe i otvoriti usta/rasprti zube. Predlaže se i mogućnost kartografiranja frazeološkoga koncepta, gdje je u naslovu karte frazeološko značenje, a kartografiraju se svi frazemi sa zadanim značenjem zabilježeni na terenu. Kao primjer takve karte u značenju 'promijeniti se' kartografiraju se frazemi biti (postati) drugi čovjek, izvrnuti kožu naopako, izvrnuti ploču naopako, ne biti isti čovjek, obrnuti (okrenuti) kaput, okrenuti bandjeru, okrenuti {drugi (novi)} list, promijeniti (okrenuti) pjesmu, promijeniti ploču, promijeniti se iz korijena.

Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
mmenac@ffzg.hr; anitaacelinic@gmail.com

Karta 'dijete' (OLA L 1775 'ребенок' i SIFPM 1776 Nsg 'dětě' /и произв/) u organskim govorima slavenskoga svijeta

Kako se kaže 'dijete' u organskim govorima slavenskoga svijeta? Koje se osnove riječi pri tome upotrebljavaju i gdje su rasprostranjene? Na ta i takva pitanja može se odgovoriti različitim tipovima istraživanja i izlaganja, no najzorniji odgovor daje jezična karta. U izlaganju će se predstaviti leksička jezična karta 'dijete', nastala na osnovi odgovorâ na pitanja iz upitnika OLA L 1775 'ребенок' i SIFPM 1776 Nsg 'dětě'. Pokazat će inventar i rasprostranjenost naziva za dijete u slavenskim jezicima. Karta i popratni materijali izradit će se na temelju utvrđene metodologije OLA. Izlaganje će tako predstavljati i praktičan primjer primjene metodologije OLA u jezičnom kartografiranju. Temelj za izradu karte čini dijalektološka građa prikupljena na zadana dva pitanja u 853 slavenska punkta, obuhvaćena mrežom punktova OLA. To je građa u kojoj su zastupljeni svi slavenski jezici. Građa je u svim punktovima zabilježena jedinstvenom, ujednačenom transkripcijom. Na tako prikupljenoj građi provodi se morfonološka analiza, u kojoj se određuju pretpostavljeni polazni morfonološki segmenti. Analiza omogućuje da se cjelokupna građa prema utvrđenim segmentima razvrsta. Razvrstavanje građe s jedne strane omogućava pregled zastupljenosti pojedinih osnova u raznim slavenskim jezicima, a s druge strane pregled zastupljenosti različitih osnova u svakom od jezika. Kako pokazuje građa, u značenju 'dijete' u slavenskim se jezicima upotrebljavaju riječi s većim brojem osnova, a od toga pretežu tri: d^žt-, otrok- i orb-. Najrasprostranjenija je osnova d^žt-, koja se javlja u svim jezicima. U mnogim punktovima raznih slavenskih jezika ta se osnova usporedno javlja s jednim ili, rijetko, s više drugih osnova. Na navedeni način raščlanjenoj i razvrstanoj građi određuju se kartografski znakovi. Pri njihovu određivanju vodi se računa o tome da istovjetni morfonološki segmenti budu označeni istovjetnim kartografskim sredstvima. Drugim riječima, u toj se fazi rada uspostavlja veza između sadržaja kartografiranja (dijalektološke građe) i izraza (kartografskih znakova). Zadnja je etapa rada crtanje jezične karte s pripadajućim elementima. Karta 'dijete' trebala bi ući u aktualni tom leksičko-rječotvorne serije OLA "Stupnjevi srodstva", koji se izrađuje u Bugarskoj.

Vranić, Silvana

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka

silvana.vranic@uniri.hr

Jezična raznolikost kroz dijalektne karte hrvatskih narječja (u usporedbi s OLA kartama)

Cilj je ovoga priloga panela Jezična raznolikost i lingvistička geografija prikazati metode korištene u izradi dijalektnih karata hrvatskih narječja iz rane faze takvoga kartografiranja (primjerice one A. Belića s početka 20. st., u kojoj su hrvatska narječja prikazana unutar „serbskago jazyka“, Hrastine karte „dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika“ iz 1956., karte srpskohrvatskoga jezika I. Popovića iz 1960., Brozovićeve karte hrvatskosrpskih dijalekata iz 1963.) do ključnih recentnih karata: čakavskoga (Finka – Moguševci iz 1977., Brozovićevih iz 1988., Lišćeve iz 2009.); kajkavskoga (Belićeve iz 1929., Ivšićevci iz 1936., Brozovićevci iz 1966., 1988., Lončarićeve iz 1982., 1996.); štokavskoga narječja (Ivić 1956., 1988., Lišćeve iz 2003.). Druge karte prikazuju stratifikaciju samo pojedinih dijalekata ili područja (npr. istarskih govora J. Ribarića iz 1917., istarskih čakavsko-štokavskih govora M. Hraste iz 1964., gradišćanskih govora Neweklowskoga iz 1978., ozaljskih govora Težaka iz 1981., bilogorskih govora Lončarića iz 1986., ikavsko-ekavskoga dijalekta I. Lukežić iz 1990., čakavskoga ekavskoga dijalekta S. Vranić iz 2005.). Među njima od samoga početka ima karata koje pokazuju distribuciju pojedinačnih značajki (poput karte razvoja jata i dočasnoga I u istarskim govorima M. Maževićkog iz 1930. do najnovijih karata stratifikacije neocirkumfleksa u čakavskom narječju S. Zubčić iz 2017.). Zadatak je ovoga rada usporediti metodologiju primijenjenu u izradi tih karata s metodologijom i mogućnostima prikazivanja na kartama izrađenim u okviru projekta Općeslavenski lingvistički atlas, koje su primarno usmjerene na rasprostranjenost pojedine jezične značajke u određenom arealu i iscrtavanje izoglosa u odnosu na druge hrvatske, ali i druge slavenske punktove predviđene projektom (primjerice rasprostranjenost razvoja *ę u 'jezik; jetra; žed' M. Menac-Mihalić i A. Celinić iz 2013., progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa u hrvatskim govorima istih autorica iz 2017. itd.). Istaknut će se prednosti metode lingvističke geografije koja se rabi u prikazu i analizi jezične raznolikosti u okviru toga projekta: svi su govori istraženi prema jednakomu upitniku s pitanjima koja omogućuju pregled svih jezičnih razina, ujednačeno je znakovlje i interpretacija. Upozorit će se na važnost ujednačenosti prijenosa znakova zapisa u jedinstven font i sustav simbola, čime se osigurava preciznost u prikazu rasprostranjenosti pojedine značajke, odnosno uočavanje manje gustih i gušćih snopova izoglosa kojima se mogu utvrditi veze među dijelovima jednoga sustava ili među različitim sustavima (dijakronijski i sinkronijski), odnosno definirati odnosi među hrvatskim punktovima, ali i ostalim slavenskim govorima uključenim u taj atlas. Tako su prikupljeni i predstavljeni podatci te interpretacije iznimno važne za izradu budućega dugo očekivanoga hrvatskoga jezičnog atlasa.

Škofic, Jožica

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU
guzej@zrc-sazu.si

Perspektive ALE v času digitalne humanistike

U radu će biti predstavljen rad na Europskom lingvističkom atlasu (ALE) – izložena će tako biti problematičnost interpretacije, kao i otvorene mogućnosti, koje za uži neposredno jezikoslovni i širi humanistički pristup pruža ta višejezična građa nesrodnih jezika (uz indoeuropske jezike u njemu su zastupljeni i uralski, arapski, baskijski, kavkaski itd.). Interpretacija zapsanoga u projektu ALE vrlo je problematična zbog neusklađene transkripcije (osciliranje između tzv. fonetske transkripcije različitih nacionalnih tipova, IPA i dogovorene transkripcije unutar ALE, drugačijeg označavanja naglasaka (mjesto naglasaka, kvantiteta, intonacija), neujednačenoga pojednostavnjivanja transkripcije (tj. pitanja tzv. ortografske norme)). S razvojem se računalnih alata i jezične tehnologije otvaraju nove mogućnosti za bolje, preciznije i informativnije mapiranje. Ako je pitanje transkripcije povezano s izborom sustava unošenja i fonta (ZRCola), koji bi trebao omogućiti jedinstven zapis i tisak i online dostupnost publikacija, mapiranje je prema tehničkom aspektu povezano s pitanjem odabira simbola (SIMBola) i mogućnošću povezivanja s geografskim informacijskim sustavom (GIS), a prema lingvističkom aspektu posebno je važan sustavan izbor simbola, koji bi na karti prikazali i tvorbu i motivaciju mapiranoga rječnika. Nakon odabira odgovarajuće baze (slijepe karte) s točno georeferentnim točkama iz mreže ALE, bilo bi moguće podatke iz arhive ALE povezati s drugim dostupnim mrežnim podacima i na taj način povezati geolingvistiku s digitalnim humanističkim znanostima. Središnji dio članka namijenjen je usporedbi metode mapiranja i komentiranja narječnoga materijala u trima jezičnim atlasima, u kojima je predstavljen i slovenski jezik sa svojim narječjima: Slovenskom lingvističkom atlasu (SLA), Slavenskom lingvističkom atlasu (OLA) i Europskom lingvističkom atlasu (ALE). Predstaviti će se način navođenja građe (u indeksima i komentarima) i njegova motivacijsko-etimološka raščlamba, a zatim će se problematizirati organizacija rada nacionalnih odbora, dostupnost jezikoslovne literature, (ne)sudjelovanje predstavnika različitih jezika / jezičnih skupina, urednički posao itd. Na primjeru analize građe nekih imena biljaka (krumpir, bor, trešnja) i njihove prezentacije u trima jezičnim atlasima bit će prikazane razlike u načinu komentiranja i mapiranja i kakve su jezičnotehnološke perspektive tih geolingvističkih projekata. Na testnim kartama interaktivnoga SLA (<http://sla.zrc-sazu.si/#v>) predstaviti će se mogućnosti povezivanja različitih jezičnih projekata (geolingvističkih, leksikografskih, jezičnokorpusnih), etnoloških baza podataka i drugih dostupnih mrežnih izvora podataka koji omogućuju još bolje razumijevanje dijalektnih podataka, njihovu uporabu u obrazovne svrhe i sudjelovanje zainteresirane javnosti s tzv. crowd-sourcingom. Ideja povezivanja geolingvističkih i drugih dijalektoloških projekata različitih jezika na jednom zajedničkom web portalu nije nova, dijelom je ostvarena u međunarodnom projektu Verba Alpina (<https://www.verba-alpina.gwi.uni-muenchen.de/>), koji je dizajniran na Sveučilištu u Münchenu i u kojem sudjeluju i slovenski dijalektolozi.